

Osvícenský absolutismus

- pokus vládců uplatnit myšlenky osvícenství v praxi, své právo na absolutismus ospravedlňovali i rozumově, vycházeli z názoru Thomase Hobbesa (anarchie × absolutismu)
- zdůrazňuje úlohu státu vedeného osvícenským panovníkem (stát má být panovníkem reformován)
- cíl reforem: zajistit hospodářskou prosperitu země (podpora podnikání, manufaktur, obchodu, odstranění nevolnictví a náboženské netolerance)
- cílem osvícenského absolutismu bylo zachovat starý politický režim (feudalismus)
- uplatnil se v zemích, kde nebylo silné měšťanstvo, které by mohlo uskutečnit radikální změnu
- spjat s monarchií, se šlechtou; je nástrojem pokroku
- ve Španělsku, Portugalsku, Dánsku, Rusku (Kateřina II.), Prusku (Fridrich II.), Rakousku (Marie Terezie, Josef II.)
- potřebný pro vznik kapitalistické společnosti
- značný vliv panovnické moci, byrokracie, armády a policie

Osvícenský absolutismus v Rakousku

Vláda Marie Terezie (1740 – 1780)

Marie Terezie, uherská a česká královna, arcivévodkyně rakouská (1717 – 1780)

Po svém nástupu Marie Terezie vedla neúspěšné **války o rakouské dědictví** (1740 – 1748; protože okolní státy jí neuznávaly jako oficiální panovnici (žena), ale podle Pragmatické sankce vydané Karlem VI. byla rakouskou panovnicí oprávněně). V letech 1740 – 1742 vedla **první slezskou válku** (Prusko si činilo nároky na Slezsko, Bavorsko na Čechy a Rakousko a Sasko na Moravu). Francie si žádné územní nároky nečinila, jen zaujímala protihabsburský postoj. Roku 1741 byla obsazena Praha, bavorský vládce se nechal korunovat na českého krále (přijala ho asi polovina šlechty). Roku 1742 Marie ztratila Horní a Dolní Sasko ve prospěch Pruska (zůstalo jí Opavsko a Těšínsko).

V letech 1744 – 1745 vedla **druhou slezskou válku**; Praha byla znovu v obležení, docházelo k drancování. Roku 1745 byl uzavřen **mír v Drážďanech** (potvrzena ztráta Slezska). Manžel Marie Terezie, František I. Lotrinský, se stal německým císařem (tímto vznikla Habsbursko-lotrinská dynastie).

Války ukázaly **potřebu reforem**. V polovině 18. století Marie Terezie hledá spojence, kterého díky rakouskému státnímu kancléři hraběti Kounici, nachází právě ve Francii. K Rakousku se přidávají i další státy, které se bojí rozpínavosti Pruska (Sasko, Polsko a Rusko).

V letech 1756 – 63 probíhala v Habsburské Evropě, ale také v zámoří (o kolonie) **sedmiletá válka**. Praha byla obléhána a bylo zbořeno mnoho míst. Nakonec skončila v neprospěch Fridricha II., byl obsazen Berlín. Na Ruský trůn nastoupil Petr III. (1762), obdivovatel Pruska (germanofil), a tak se Rusko dostalo na Pruskou stranu. Manželka Petra II., Kateřina II. ho však z trůnu svrhla. Roku 1763 byl uzavřen **mír**, nejprve v **Paříži** (potvrzuje převahu Anglie v koloniích), poté v Hubertusburgu (Prusku zůstává Slezsko a Kladsko).

Reformy Marie Terezie

správní reformy

- jak má být řízen a spravován stát (základ: centralismus (Víděň), byrokracie, nejdůležitějším orgánem – direktorium)
- další státní rada, ministerstvo zahraničí
- země, které tvořily monarchii, byly označovány jako kolonie (v čele byl úředník dosazený panovníkem – v Čechách purkrabí, na Moravě hejtman)

finanční reformy

- daně – potřeba na armádu, byrokratický aparát a státní dluh
- 1741 – 1748 první tereziánský katastr (soupis poddanské půdy – rustikál)
- 1747 – 1757 druhý tereziánský katastr (soupis panské půdy – dominikál)

hospodářské reformy

- podpora manufaktur (různé výsady – půjčky,...)
 - začaly vznikat také městské manufaktury (v severních Čechách: bavln. manufaktura (jejím majitelem byl p. Leitenberger)
- roku 1765 byly zavedeny jednotné míry a váhy, společná (zlatková měna) – později korunová
- budování silnic (státní silnice)
 - hlavní směr: do Vídně; stavěny na náklady šlechty
 - požadavkem bylo, aby byly sjízdné kdykoliv
 - význam: obchodní, poštovní spojení, doprava osob, vojenské důvody

1754 první sčítání lidu – důvody daňové a vojenské

- konskripce (soupis obyvatel) – v Čechách a na Moravě: 4 150 000 lidí (voj. potřeby)
- důležité pro odvody
- vzápětí vypukl hladomor (nedostatek obilí), zemřelo asi 500 000 lidí
- základním jídlem chudých byly brambory
- příčinou zaostalosti venkova bylo nevolnictví, objevily se návrhy, jak zlepšit postavení rolníků
- po venkově se šířily pověsti o zlatém patentu, který má zrušit nevolnictví, ale že to vrchnost zatajuje
- roku 1775 vypuklo **velké rolnické povstání** v severovýchodních Čechách
 - v čele byla vesnice Rtyně (na Náchodsku)
 - zde vzniklo velké guberno (v čele s rychtáři – Antonín Nývlt)
 - cílem bylo vyvolat velké povstání, ovládnout Prahu a zrušit robotu a nevolnictví
 - skončilo porážkou selských vesnic u Chlumce
 - panstvo žádá nejpřísnější tresty (4 sedláci popraveni)
- téhož roku byl vydán robotní patent, který zmírňoval robotní povinnosti
- roku 1773 byl zrušen jezuitský řád (zabaveny pozemky jezuitů, na těchto pozemcích došlo k raabizaci (od 1775, podle dvorního rady Františka A. Raaba) – byla zde zrušena roboty, půda přidělena poddaným za peněžní poplatek a museli odvádět nájem za půdu (cílem bylo zvýšit zájem poddaných na výnosu))

Školská reforma

- úlohu vzdělávání převzal stát (uvědomění, že negramotnost poddaných je brzdou)
- roku 1774 byl vyhlášen Všeobecný školní řád – do té doby byl školský systém selektivní a převažovaly v něm vyšší články (university, gymnázia)
- byla zavedena povinná školní docházka pro děti od 6 do 12 let (ve škole omezen vliv církve)
- vznikly tři typy škol:
 - tzv. triviální školy (naučit číst, psát, počítat, základy hospodářství, děvčata se učila šít a plést), vyučovalo se v mateřském jazyce
 - tzv. hlavní školy (v krajských městech) – děti se kromě výše uvedeného učily zeměpis, dějepis, latinu, psaní (sloh), kreslení a geometrii; vyučovalo se německy
 - tzv. normální školy (v zemských městech) – příprava na gymnázium ; vyučovalo se v němčině
- zvláště na venkově se netrvalo na celoroční školní docházce, děti docházely do školy hlavně v zimě, učitel je pak musel připravit, aby obstály při zkouškách za účasti církevního dozoru
- došlo také k reformě gymnázií (kladen důraz na přírodní vědy a dějepis)
- zavedeny industriální školy (zaváděly praktickou výuku)
- reforma universit (měla připravovat zdatné úředníky, méně důrazu na vědeckou oblast)
- zakládaly se knihovny

Vláda Josefa II. (1780 – 1790)

Josef II. se stal spoluvladařem Marie Terezie již roku 1765 (umírá František I. Lotrinský a Josef II. se stává římským císařem). Samostatně vládl však až od smrti své matky, Marie Terezie, od roku 1780. Oporou jeho vlády byl byrokratický aparát; vládl doslova sám, neboť žádné rádce nesnesl a všechny své reformy připravoval sám.

Roku 1781 vydal **toleranční patent**, který znamenal náboženskou svobodu pro luterány, kalvinisty, pravoslavné a židy. Ne všechny jeho reformy však byly populární – pokoušel se například kvůli úspoře prosadit pohřbívání bez rakví. Stejněho roku zrušil také asi polovinu klášterů. Hlavním kritériem pro jejich další existenci byla užitečnost pro společnost (školství, zdravotnictví). Vzdělání bylo osvobozeno od církevní kontroly. Josef II. omezil státní cenzuru (neprve zrušena, později obnovena v mírné podobě); do vysokých církevních úřadů jmenoval muže podle své volby.

Vydal též **patent o zrušení nevolnictví** (1781), nevolníci získali osobní svobodu (mohli se stěhovat, ženit se a vdávat, a vůbec rozhodovat o svém osudu bez souhlasu pána). Pokud zůstali poddaní na půdě svého pána, platili mu dávky (v robotě, naturáliích, také v hotovosti).

1789 vydán berní a urbaniální patent. Tímto nařízením byla prakticky zrušena robota, patent byl však na silný nátlak šlechty odvolán.

Po smrti Josefa II. však většina jeho reforem ztroskotala.